

Lietuvos meno kūrėjų asociacija

Maironio metai. Kad klasikas nepasentų

2012-04-11

ŽURNALAS: METAI

TEMA: Literatūros klasika

AUTORIUS: Regimantas Tamošaitis

DATA: 2012-04

Maironio metai. Kad klasikas nepasentų

Regimantas Tamošaitis

Maironiui šiemet – 150 metų. Bet jis dar nepaseno. Jaunas ir šviesus žiūri jis į mus Vilniaus gatvėse iš puikių instaliacinių stendų. Tiesiog kaip vyriško grožio etalonas. Galvoju: šio amžiaus pramogų kultūroje galėtų būti išpūdingas charizmatinis aktorius. Kaip Harrisonas Fordas, Kevinas Costneris, Melas Gibsonas. Bet kam siekti taip toli, užtenka ir lietuviškojo grožio pavyzdžių. Regimantas Adomaitis, Juozas Budraitis, Laimonas Noreika. Tai klasikiniai tautinės kultūros ženklai, simboliai, emblemos, dešimtmečiais formavę mūsų estetinį skonį, elgseną, laikyseną. Gražūs vyrai, dievaži, labai vyriški, bet tokių dabar kaip ir nebelikę. Visi, bent kiek išvaizdūs ar gabūs, tarnauja pramogų verslui. Tačiau tam verslui – kaip mėsmalei – tinka viskas, net ir deformuoti pavidalai: viskas čia yra sumalama į vientisą masę ir sukišama į unifikuotus apvalkalus. Kaip tos puikiosios dešros prekybos centruose: gražesnės viena už kitą, tik nežinia, iš ko iškimštos.

Daugybę kartų esu kalbėjęs apie Maironio kūrybą, tiek daug prisakęs išpūdingu žodžiu, kad net jau man pačiam jie nieko nebereiškia ir jau nieko negaliu įtikinti. Aš ir nebenoriu nieko įtikinėti, man svarbiau pačiam įsitikinti. Todėl vaikštau po Vilnių ir bandau įsivaizduoti: ką reiškia būti Maironiu? Visai kaip tame gausybę apdovanojimų pelniusiame kino filme – „Būti Džonu Malkovičiumi“. Beje, šis aktorius, minėtame filme vaidinęs pats save kaip ypatingai gilią asmenybę, taip pat vaikštinėjo šiomis Vilniaus gatvelėmis, ir jo žvilgsnis buvo be galo ramus, ir jo mintys atrodė taurios. Atrodė, kad jis vaikštinėja po mūsų kultūros klasikos pasaulį ir turi dovaną jausti esminius dalykus, kurių mes patys nebejauciame. Išskili asmenybė, kuri vaikštinėja pati sau ir nenori būti matoma, nes turi su kuo bendrauti.

Mūsų kultūrą juk irgi sukūrė asmenybės, o ne kokios duonos ir reginių trokštančios masės. Kodėl anuomet šitie žmonės buvo tokie patrauklūs, imponuojantys? Kodėl mus iki šiol traukia degančios Vytauto Mačernio akys? Kazio Binkio aristokratiška

laikysena? Orus Vinco Mykolaičio-Putino veidas? (Maironio metinių proga čia vardiju tik vyrus). Manau todėl, kad tie veidai, tarsi platoniškieji eidosai, įkūnija grynojo žmogiškumo formas, juose nėra nieko zoomorfiško. Jie tarsi pranokę mases, išsigryninę, juose nesimato protėvių prado.

Nesakau, kad gyvūnai bjaurūs, – visokių būna. Juk mus gali pralinksinti ir šimpanzės. Beje, masinėje pramogų kultūroje žmogiškuosius pavidalus šiandien kaip tik vis labiau išstumia beždžionės ir cirko klounai, šitie spindintys žmogiškumo groteskai. Mums reikia kvailių ir pusgalvių, kad, žiūrėdami į anuos, pasijustume geriau, tačiau patys pusgalviais būti kažkodėl nenorime. Sveika prigimtis žino, kas yra tikrasis gėris, ir ieško tobulųjų formų. Jų įsikūnijimus ir vadiname klasika. Juk klasika – tai etalonas, standartas, norma. Tai būties formos, kurios kyla jokia būdu ne iš gyvuliškosios prigimties. Priešingai – tai mes nuolatos kylame iki tų idealiųjų standartų, toks jau egzistencijos dėsnis.

Klasika suteikia mūsų gyvenimui aukštas ir taisyklingas formas. Atsiremdami į klasiką mes daromės tiesūs, teisingi, mūsų mintis atranda tikrąsias vertybes ir per jas randame kelią į kitą žmogų. Būdami teisingi, galime prasmingai bendrauti. Nes klasika yra universalumas, būties standartai, mūsų sąmonę ir elgseną formuojanti matrica. Klasika nemėgsta modernizmo deformacijų, idiosinkrazijos grimasų, individualistinių perversijų.

Klasika gyvenimo materijoje įtvirtina idėją, formą, o modernizmas visada yra groteskas, kuri nors išpūsta prigimties ypatybė, atskiros ir atskirtos egzistencijos susireikšminimas. Modernizmas kaip saviraiškos menas įmanomas tik tiek, kiek jis gali atsiremti į klasikos pagrindus juos iškreipdamas. Neadekvačiame pavidale kenčianti siela, mėsoje įkalinta asmenybė – kaip Šarūno Saukos žmogiena jo siurrealistiniuose paveiksluose.

Todėl klasika niveliuoja, modernizmas – ženklina. Modernizmas yra ženklintas kūniškumas, kūniškoji savimonė, idėjos kaukė su ją iškraipančiu ego.

Ar blogai, kad klasika niveliuoja? Juk ši mintis sukelia instinktyvų pasipriešinimo judesį. Tai priešinasi kūniškoji, atskirtoji žmogaus savastis, kurianti ir puoselėjanti save kaip atskirybę ir jaučianti baimę dėl individualybės netekties. Modernusis individas – tai beždžionė, liguistai įsimylėjusi save. Moderniajam žmogui už visus aukštuosius standartus mieliau yra jo paties neskustas veidas, jo kūniškumas, jusliškoji savimonė.

Tačiau visiškai sunaikinę savyje idealų matmenį tuoj pat pavirstume į beždžionę, jei ne dar blogiau. Nes klasikos universalumas teikia pagrindus grožio idėjai, o be grožio idėjos žmogus vis dėlto gyventi negali. Visi norime būti gražūs, patrauklūs, bet ne visiems tai duota.

Grožis – tai abstrakcija, standartai, archetipinės formos, kurios su mūsų individualiu kūniškumu niekada nesutampa, nes masė iškraipo formą, o galop ją ir visai suardo.

Idėja – tai eidosas, lietuviškai – veidas. Žmogaus veidas visada dramatiškas, kadangi jame slypi įtampa tarp unikalios savasties ir universaliųjų bruožų, konfliktas tarp substancijos ir pavidalo. Kiekvieno žmogaus veidas slepia zoomorfišką pradą, kuri

dažniausiai nesunku atpažinti ir kuri kiekvienas stengiasi kaip nors paslėpti, užmaskuoti madingo grožio pavidalais.

Gyvybė juda iš grubaus pavidalo į tobulą formą. Vienoje žmogaus pusėje sėdi angelas, kitoje – tupi beždžionė. Abu pavidalus žmoguje labai lengva pamatyti nuo pat jo gimimo. Niekas nenori būti panašus į beždžionę, tačiau angeliškosios simetrijos formai sukurti reikia didelės dvasinės jėgos. Čia jau reikia eiti Maironio ar kitų didžiųjų žmonių keliu. Žmogiškojo veido patrauklumo paslaptis – asmenybė su principais, aukšta sąmone ir aiškia moraline valia. Grožis iš esmės ir yra išsipildžiusios asmenybės portretas. Kurioje nepamatytum kyšančių asilo ausų ar kokių kitų zoomorfinių elementų.

Taigi grožis yra simetrija, darna, proporcijos ir visi kiti formalūs, idealūs dalykai, kuriuos mes projektuojame vaizduotės erdvėje ir taip perkuriame save. Stipriai projektuojame, kad pakeistume save ir įveiktume žemiškosios masės trauką, šitą natūralųjį bulvės beformiškumą. Arba nieko neperkuriame, o gyvename, kaip pakliūva, be jokių principų, ir reikalaujame, kad mus mylėtų tokius, kokie esame. Bet už ką?

Universalieji standartai – tai ne tik kažkoks atsietas formos grožis, visų pirmiausia tai tiesumas ir teisingumas. Grožio formulė iš tikrųjų labai paprasta – tai teisinga sąmonė. Čia grįžtame prie pačios seniausios išminties, prie graikų kalokagatijos sąvokos, kuri reiškia tiesos, gėrio ir grožio vienovę. Gėris yra gyvenimas ir gyvybė, ji išlieka tiek, kiek yra tiesi, teisinga, nekuprata, o visa tai suteikia pasigėrėjimo jausmą, taip per grožio pajautas veikia pats gyvybės instinktas. Juk gamta yra judėjimas į tobulybę, tik mes, įgiję savimonę ir laisvą valią, kartais tam smarkiai priešinamės.

Gražūs žmonės yra tie, kurie giliai jaučia ir teisingai mąsto, – tai vienintelis kelias kupriams išsitiesinti. Tik jis ištiesina mūsų gyvenimus ir suteikia mūsų broožams taurumo. Tik jis neleidžia žmogui pavirsti bulve, ir tik jis yra bet kokios klasikos esmė.

Teisingas mąstymas, nors ir kylantis iš individualios dvasios, visada universalus. Įveikiantis bulvės primityvumą ir beždžionės savimeilę. Žmonės, stoję į tiesos kelią, visada darosi gražūs. O sukta vingiuojantys gyvenimo klystkeliais neišvengiamai deformuojasi ir darosi atstumiantys. Tokie samprotavimai, be abejo, dvelkia viduramžių didaktizmu, bet jei pasitelkčiau fenomenologinį diskursą, viską labai gražiai sudėliočiau į mūsų epochai pritaikytas retorikos lentynėles.

Teisingas mąstymas kūryboje tampa klasika. O klasika formuoja mus visus, ji mus traukia keistis, ji mus ir keičia net patiems to nežinant.

Antai Maironis jubiliejiniais metais Vilniaus gatvėse. Pasirodo, jis gražus ne tik savo poezija, teisingai organizuotu žodžiu, bet ir žmogiškąja savastimi. Gražus kaip asmenybė, kaip portretas. Sustoju Vilniaus gatvėse ir žiūriu į portretines klasiko instaliacijas, šviečiančias iš žemiškųjų prieblandų: nieko jo portrete zoomorfiško, jokių bulvės liekanų. Klasiška mintis, asmenybės žvilgsnis, teisingi broožai.

Per Maironį pasidarė gražesnė ne tik mūsų literatūra, kur anonimiškas kūrybingumas įgijo personalistinį pavidalą, bet ir apskritai realybė. Daugybės žmonių veidai pagražėjo, nes jie nuo vaikystės skaitė, deklamavo ar bent buvo priversti skaityti Maironį. Bulvės prigimtis kartais priešinasi klasikos standartams, gyvulus žmoguje yra

užsispyręs, bet idėjos grožis už šitą gaivalą yra stipresnis. Idėja žmogų formuoja tik iš vidaus, kaip stiprus teisingos minties veikimas, jokios išorinės priemonės žmogui grožio neprideda, tik trumpam užmaskuoja bulvės prigimtį. Visa, kas paslėpta, anksčiau ar vėliau atsiskleidžia ir tampa matoma. Kaip ir Maironis, harmonizuojantis mūsų kultūrą iš vidaus.

Maironio metai - ir jis vis dar nepasenęs, vis dar su mumis. Tik mums patiems reikia mokėti prie jo priartėti. Tai reiškia - turėti valios pasikeisti, pagražėti.

Ir mes patys nesentume, jei tik turėtume bent kiek klasikos savo kasdienybėje, jeigu tik ją teisingai ir gražiai skaitytumėme, girdėtumėme, mąstytumėme.

Jei bent vieną dieną mokėtume būti Maironiu - kaip tikru ir gyvu žmogumi.